

Sonja Kump, Sabina Jelenc Krašovec

Izobraževanje starejših in blaginja lokalnih skupnosti

Povzetek: Prispevek obravnava vpliv blaginje lokalnih skupnosti na ponudbo izobraževanja starejših. Pregledali smo ponudbo izobraževanja za starejše v izbranih lokalnih skupnostih ter s študijami primerov v teh občinah, izbranih glede na stopnjo blaginje, poglobili raziskovanje. Ugotovili smo, da v Sloveniji nimamo sistematičnih podatkov o ponudbi in udeležencih izobraževanja za starejše po občinah. Analiza v izbranih lokalnih skupnostih kaže, da občine visoke blaginje nimajo bogatejše in pestrejšje ponudbe izobraževanja za starejše kot občine zmerne in nizke blaginje. Ponudba je bolj povezana s stopnjo urbanosti oz. ruralnosti lokalne skupnosti. Kot ena glavnih ovir pri dostopnosti do izobraževanja starejših se kaže geografska oddaljenost. V raziskavi smo ugotovili, da ponudniki izobraževanja starejših oz. skupnostne organizacije v Sloveniji med seboj praviloma ne sodelujejo, prav tako pa tudi ni poglobljenega razmisleka organizatorjev izobraževanja o tem, kako pritegniti starejše, ki se izobraževalnih dejavnosti ne udeležujejo.

Ključne besede: ponudba izobraževanja, starejši, blaginja, občine, ruralno, urbano

UDK: 374.7

Izvirni znanstveni prispevek

Dr. Sonja Kump, redna profesorica, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana, Slovenija; e-naslov: sonja.kump@guest.arnes.si

Dr. Sabina Jelenc Krašovec, izredna profesorica, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana, Slovenija; e-naslov: sabina.jelenc@guest.arnes.si

Uvod

V prispevku obravnavamo ponudbo izobraževanja za starejše v Sloveniji, ki je stihijska, odvisna od lokalnih razmer in ni ne zakonsko ne kakor koli drugače politično zavezujoča. Ta ponudba je geografsko neenakomerno pokrita in v zvezi s tem je vloga lokalne skupnosti v Sloveniji precej raznolika. Z raziskavo smo poskušali ugotoviti, ali je ponudba izobraževanja starejših odvisna od ravni blaginje v občini (po klasifikaciji, ki so jo pripravili Rovan idr. 2009) in ali se ponudba in vsebina izobraževanja za starejše spreminjata glede na stopnjo urbanosti oz. ruralnosti naselja. Najprej predstavimo analizo ponudbe izobraževanja v Sloveniji in razmislek o ustrezni vsebinski naravnosti te ponudbe, v nadaljevanju pa rezultate študije primerov v štirih lokalnih skupnostih z različnimi stopnjami blaginje in različno stopnjo urbanizacije. Predpostavljamo, da imajo občine visoke in uravnotežene blaginje dostopnejšo in pestrejšo ponudbo izobraževanja za starejše kot občine zmerne in nizke blaginje. Zanima nas tudi, ali gre predvsem za ponudbo za zapolnitev prostega časa starejših in učenje zaradi učenja samega ali pa v izbranih občinah obstaja tudi ponudba za kritično ozaveščanje starejših ljudi o lastni situaciji s pomočjo izobraževanja (kar je v središču ideje kritične izobraževalne gerontologije).

Ponudba pogosto odseva napačne predpostavke glede izobraževanja starejših, ki so tako razumljeni kot homogena populacija (Formosa 2005, str. 401; Withnall 2010, str. 30), pri načrtovanju izobraževanja pa se upošteva psihološki model pomanjkanja učnih sposobnosti starejših. Predpostavlja se, da je vsakršno izobraževanje emancipatorno in da vpliva na izboljšanje kakovosti življenja starejših ter da je večina izobraževanja za starejše v njihovem interesu. Zmanjševanje teh stereotipnih predstav naj bi bila ključna skrb kritičnih izobraževalcev.

Blaginja in ponudba izobraževanja starejših

Večina raziskovalcev blaginje ne upošteva izobraževanja starejših kot dejavnika vpliva na kakovost življenja in blaginjo posameznika ter skupnosti (Castles 2004; Room 2002). Tudi v evropski raziskavi o kakovosti življenja v poznejših letih (Walker 2005) izobraževanje ni predstavljeno kot dejavnik vpliva na kakovost življenja starejših ljudi¹. Blaginjo povezujemo s konceptom kakovosti življenja; samo kakovost življenja sicer opredeljujemo tako z objektivnimi (zdravstveni status, življenjski standard, življenjski pogoji, število socialnih stikov) kot s subjektivnimi merili (pomen zdravja za posameznika, doživljanje sreče ipd.), poleg standardnih objektivnih in subjektivnih meril kakovosti življenja in blaginje pa se omenja tudi pomen socialnih omrežij, sosedskih in prijateljskih odnosov ter podpornih omrežij. Vpliv izobraževanja starejših na socialna omrežja starejših smo proučevali tudi v Sloveniji (Hlebec 2009; Jelenc Krašovec in Kump 2009). Obstaja nekaj poskusov vrednotenja vpliva izobraževanja na blaginjo posameznikov in skupnosti (Field 2009; Golding 2011), medtem ko raziskav, ki bi ugotavljale, ali stopnja blaginje v skupnosti vpliva tudi na ponudbo in možnosti izobraževanja starejših v skupnosti, nismo zasledili.

A. Withnall (2010, str. 16) sicer poudarja, da učenje starejših ne poteka le v okviru bolj formaliziranih, organiziranih oblik izobraževanja, ampak tudi priložnostno, nenačrtovano, stihijsko in naključno. Tudi ugotovitve raziskav (Formosa 2007; McGivney 1999) razkrijejo, da se mnogi starejši ne vidijo kot udeleženci univerz za tretje življenjsko obdobje (UTŽO) ali drugih organiziranih oblik izobraževanja. Priložnostno izobraževanje v skupnosti v najrazličnejših oblikah (v skupnostnih centrih, šolah, klubih, prostovoljskih skupinah, trgovskih centrih in celo gostilnah) kot pomembno izpostavlja V. McGivney (1999), ki obenem opozarja na vpliv lokacije izvedbe, ki zaradi psiholoških in kulturnih dejavnikov pomembno vpliva na spodbujanje udeležbe marginaliziranih skupin v skupnostnem izobraževanju².

Analiza ponudbe izobraževanja odraslih v Sloveniji kaže, da je starejšim odraslim in upokojujencem namenjenih 19 % od skupne izobraževalne ponudbe za odrasle (Brenk 2012, str. 23); gre predvsem za splošno neformalno izobraževanje, kot so tečaji tujih jezikov, računalništva, ročnih spretnosti, različni študijski krožki itd. Najbogatejšo ponudbo za starejše imajo univerze za tretje življenjsko obdobje (UTŽO), ki delujejo v okviru društev, splošnih knjižnic ali ljudskih univerz (LU); v študijskem letu 2011/2012 so tako razpisale 147 izobraževalnih programov (prav tam, str. 21). V Sloveniji imamo mrežo 45 univerz za tretje življenjsko obdobje s

¹ Izobraževanje v povezavi z blaginjo starejših omenjata le Polverini in Lamura (2009, str. 185, 188), in sicer v povezavi z razvojem univerze v tretjem življenjskem obdobju v Italiji kot možnostjo za učenje, zmanjševanje družbene izključenosti ter kot dejavnik zmanjševanja čustvenih in socialnih stisk in starosti.

² Raziskava, ki jo je opravila V. McGivney (1999, str. 25, 84), kaže, da je skupnostno izobraževanje uspešno zlasti v naslednjih primerih: kadar je osredinjeno na socialno, ekonomsko in izobraževalno zapostavljene starejše; kadar poteka sodelovanje in partnerstvo med sektorji in institucijami v skupnosti; ko se izobraževanje izvaja v neformalnih skupnostnih prostorih; če je brezplačno ali zelo poceni; ko je odgovor na potrebe učečih se in je vsebinsko ter izvedbeno prilagodljivo glede na porajajoče se potrebe učečih se; ko ga spremlja vrsta podpornih dejavnosti (obveščanje in svetovanje, finančna pomoč, zagotovljen prevoz ipd.), da bi se čim bolj zmanjšalo ovire učečih se; ko se zagotavlja dosegljivost ponudbe v skupnosti.

približno 21.000 študenti, več kot 1.000 mentorji in več kot 2.000 prostovoljci po knjižnicah, ljudskih univerzah, društvih upokojencev. V zadnjem obdobju sežejo dejavnosti UTŽO tudi v manjše kraje in tako zmanjšujejo neenakosti v dostopu starejših do izobraževanja³. Največji delež ponudbe organiziranega izobraževanja za starejše torej ponujajo UTŽO, delno tudi LU; ostala ponudba v skupnosti je razpršena in stihijska. Podatki o izobraževanju na UTŽO v Sloveniji za leto 2009 kažejo, da ima večina udeležencev višjo, visoko izobrazbo oz. magisterij ali doktorat (59,4 %); med udeleženci UTŽO je le 1,4 % starejših z OŠ ali manj. Večina udeležencev je žensk (90,6 %); največ udeležencev se vključuje v programe s področja humanistike, družboslovja, umetnosti (56,4 %) in jezikovnega izobraževanja (35,2 %). Programov s področja naravoslovja, ki so zanimivejši za moške, je le 1,1 %. V nasprotju s predvidevanji, da se starejši vključujejo v izobraževanje zaradi zapolnitve prostega časa ali želje po vzpostavljanju novih stikov, je glavni motiv za vključitev na UTŽO želja ali potreba po znanju (Šantej 2009, str. 26–29). Tudi tuje raziskave kažejo, da je za mnoge starejše prvotni cilj učenje kot tako, socialni učinki udeležbe⁴ pa so šele sekundarnega pomena (Withnall 2010, str. 48). Čeprav gre za razvejano in kakovostno izobraževanje starejših⁵, podatki kažejo, da gre za ponudbo, ki ustreza le delu populacije starejših, zlasti bolj izobraženim ženskam (Formosa 2005, str. 406), s čimer se ne le nadaljuje neenakost možnosti izobraževanja in dostopa starejših do ponudbe, temveč se v veliki meri ohranja družbena nepravilnost, vzpostavljena že prej v posameznikovem življenjskem poteku. Zaradi tega je treba razvijati tudi drugačne možnosti izobraževanja starejših, ki bodo bolj temeljile na izkušenjskem, problemskem in praktičnem učenju in izobraževanju v skupnosti. V Sloveniji že imajo pri izvajanju neformalnega izobraževanja in priložnostnega učenja starejših pomembno vlogo društva, muzeji, galerije, knjižnice, zdravstveni domovi in druge ustanove, pri katerih izobraževanje ni glavna, ampak le dopolnilna dejavnost. Krepitev teh možnosti bi posredno lahko prispevala k izboljšanju kakovosti življenja večjega deleža starejših.

Ponudba naj bi izhajala iz ciljev izobraževanja starejših in v povezavi s tem A. Withnall (2010, str. 14) omenja ohranjanje neodvisnosti starejših, spodbujanje zdravega načina življenja, družbeno vključenost in dejavnost v civilni družbi, razumevanje in spoštovanje raznolikosti in spodbujanje izbire ter osebno rast tudi v poznejših letih. Čeprav ima izobraževanje starejših tudi terapevtsko vlogo (v

³ UTŽO je v povezovanju z javnimi ustanovami vzpostavila mrežo kulturnih mediatorjev v slovenskih muzejih, kulturne mediatorje v UKC, vrtno prostovoljce v Botaničnem vrtu, prostovoljne pripovednike. V povezovanju s podjetji pa imajo mrežo medsebojnega računalniškega opismenjevanja starejših in medsebojnega darovanja znanja »Znaš, nauči drugega.« (<http://www.univerzazatrejeobd-drustvo.si>).

⁴ Starejši ljudje v raziskavi, ki jo je opravila A. Withnall, učenje definirajo kot »pridobivanje znanja, spretnosti, modrosti [...] o življenju [...] gre za perspektivo [...] je uspešno staranje [...] zelo dobro za ohranjanje miselne dejavnosti [...] je stvar perspektive [...] je razumevanje modernega sveta [...] je dobro za zdravje [...] je dobra terapija.« (Withnall 2010, str. 66–69)

⁵ A. Krajnc (2009, str. 34) navaja, da so se na začetku na UTŽO v Sloveniji vpisovali zlasti ljudje, ki so imeli pred upokojitvijo visok, vodilni položaj, višjo družbeno samozavest, visoko stopnjo osebnostnega razvoja in višjo ali visoko stopnjo izobrazbe. Pravi, da se je zdaj to spremenilo, saj univerza sprejme vsakogar, »ne glede na katerekoli osebne karakteristike, kot so starost, spol, izobrazba, veroizpoved itn.« (prav tam, str. 35). Kljub tem dobrim namenom pa podatki kažejo, da očitno – podobno kot na Malti – UTŽO v Sloveniji še vedno ostaja predvsem institucija privilegiranih starejših.

smislu spodbujanja mentalne in fizične dejavnosti starejših), je izredno pomembna njegova emancipacijska vloga, saj naj bi starejše spodbujal h kritični presoji lastnega položaja ter ohranjanju nadzora nad lastnim življenjem in možnostmi (Glendenning in Battersby v Formosa 2011, str. 319) in tako vplival na kakovost njihovega življenja. Izobraževanje starejših je v razpravah namreč razumljeno kot pomemben element zmanjševanja družbene izključenosti starejših ljudi in njihovega uspešnega staranja, kar se danes zagovarja s konceptom »dejavnega staranja«. Koncept naj bi vključeval tako pravice kot dolžnosti starejših ljudi, zagovarjal participativnost in pridobivanje moči starejših, v procesu dejavnega staranja pa naj bi starejši izbirali med množico njim zanimivih in dosegljivih dejavnosti. Koncept dejavnega staranja so kritični avtorji že opredelili kot vsiljeno teoretsko strategijo za spodbujanje starejših, da bi se čim bolj odgovorno in dejavno – po dolgem obdobju dela in vse poznejšem upokojevanju – vključili v nadaljnje dejavnosti v lokalni skupnosti in bili pri tem samostojni in proaktivni (Formosa 2012, str. 284; Withnall 2010, str. 13). Koncept se kritično ocenjuje kot pretirano povezan z zaposlovanjem in delom (Boudiny in Mortelmans 2011), kjer gre za vsiljevanje prepričanja, da je izobraževanje nujno, da je biti dejaven obveznost posameznika, ki se nadaljuje v njegova pozna leta. Tako razumevanje posameznikove vloge nas spominja na manipulacije pri razumevanju pojma vseživljenjskega učenja, ki odgovornost (za financiranje, izbiro, dejavno vključevanje) prenaša na posameznika, razbremenjuje pa državo in lokalno skupnost.

Prispevek izhaja iz predpostavke, da je ponudba izobraževanja za starejše v Sloveniji stihijska, odvisna od lokalnih razmer in ni ne zakonsko ne kakor koli drugače politično zavezujoča. Predpostavljamo, da se ponudba med različnimi ponudniki pomembno razlikuje: društva, skupnostne organizacije in domovi za starejše imajo ponudbo bolj instrumentalnega značaja (delavnice, ročna dela, izleti, druženje ipd.), medtem ko UTŽO in LU organizirajo izobraževanje z bolj »kognitivnimi cilji«, ki vključujejo pridobivanje novega znanja, osebno rast in kulturno bogatenje, kar pritegne bolj izobražene starejše ljudi.

Metodologija

Ponudbo izobraževanja in drugih pristočasnih dejavnosti za starejše, ki lahko imajo tudi izobraževalno funkcijo, preučujemo v okviru raziskave »Oskrba starejših v skupnosti v Sloveniji«⁶. V tem prispevku prikazujemo rezultate primarnega raziskovanja, in sicer rezultate multiplih študij primerov izbranih občin (Creswell in Plano Clark 2011; Sagadin 2004); deloma je šlo za eksplorativne in deloma za deskriptivne študije primerov (Sagadin 2004). Izhajali smo iz klasifikacije občin glede na stopnjo njihove blaginje⁷ (Rovan idr. 2009), kjer so identificirane 4 skupine

⁶ Temeljni raziskovalni projekt »Oskrba starejših v skupnosti v Sloveniji«, katerega odgovorna nosilka je dr. Valentina Hlebec, poteka od leta 2011 do 2014 (J5 – 4080), v celoti ga financira ARRS.

⁷ Blaginja je kompleksen, večrazsežen pojem, ki ga opredelimo kot stanje sreče, zdravja in razcveta. Blaginja se med območji države precej razlikuje. Večje regionalne razlike v blaginji zavirajo družbeni

občin: 1. skupina: občine visoke blaginje (gospodarsko in družbeno visoko razvite občine), 2. skupina: občine uravnotežene blaginje; 3. skupina: občine zmerne blaginje in 4. skupina: občine nizke blaginje. Iz vsake od teh skupin smo naključno izbrali po eno občino v različnih slovenskih regijah. Najprej smo opravili pregled stanja ponudbe izobraževanja za starejše v izbranih lokalnih skupnostih. Podatke smo zbirali preko ustreznih spletnih strani, pregledali smo oglasne deske organizacij (npr. v knjižnicah, zdravstvenih domovih, društvih, dnevnih centrih aktivnosti za starejše itd.) in oglase v lokalnih časopisih, na radiu in televiziji, nekaj podatkov pa smo pridobili tudi s pomočjo osebnih stikov s predstavniki organizacij. Nato smo s ponudniki izobraževanja za starejše in s starejšimi osebami izvedli intervjuje glede ponudbe izobraževanja in drugih prostočasnih dejavnosti za starejše⁸ v izbranih občinah; zanimale so nas stvarne težave ljudi in njihovo razumevanje položaja. Vprašanja so se za različne intervjuvance razlikovala⁹. Vse intervjuje smo transkribirali, gradivo uredili in pripravili za analizo ter prepise intervjujev razčlenili, jim pripisovali ustrezne pojme, te pojme povezovali in oblikovali odnose med njimi ter jih kategorizirali; analizirano gradivo smo nato interpretirali. Zanimalo nas je intervjuvančevo ovrednotenje obstoječe ponudbe izobraževanja v občini ter doživljanje dostopnosti možnosti izobraževanja za starejše ljudi. Izbira različnih okolij omogoča ugotavljanje potencialnih prednosti in pomanjkljivosti teh okolij ter načinov premagovanja ovir pri zagotavljanju izobraževalnih in drugih prostočasnih dejavnosti kot dela celovite kakovostne oskrbe starejših. Zanimale so nas torej skupnosti kot celote, ki smo jih umestili v kontekst občin z različno stopnjo blaginje, pri čemer smo analizirane enote povezali s podatki o pestrosti in dostopnosti izobraževalne ponudbe v občinah z različno ravni blaginje. Ob uporabi študije primera na ravni občin pa je treba opozoriti tudi na pomanjkljivosti, ki izhajajo iz tega pristopa; občine namreč sestavljajo različni podeželski zaselki in mestna središča, med katerimi so znotraj občine glede ruralnosti in urbanosti lahko velike razlike.

razvoj in lahko povzročajo ekonomske, socialne, urbanistične, okoljske in politične probleme. Blaginja je opredeljena z 49 številčnimi socialnimi, ekonomskimi, demografskimi in okoljskimi kazalci. Veljavnost merjenja blaginje s pomočjo sestavljenih kazalcev je bila preverjena z uporabo dodatnih metod multivariantne analize (Rovan in dr. 2009, str. 70).

⁸ Intervjuvanje je potekalo od februarja do maja 2012, opravile pa so ga študentke 4. letnika pedagogike, smer andragogika, Filozofske fakultete UL. Študentke smo za intervjuvanje posebej usposobili. Vsaka od njih je opravila tri intervjuje, in sicer z enim od ponudnikov izobraževanja za starejše, z enim od dejavnih in enim od nedejavnih starejših iz izbrane občine. V celotnem vzorcu je bilo opravljenih 90 intervjujev, za analizo v tem prispevku pa smo jih uporabili 12.

⁹ Ponudnike smo spraševali o ponudbi njihove institucije in o kakovosti ter možnostih ponudbe izobraževanja za starejše v občini, o njihovem poznavanju potreb starejših po izobraževanju, motivih starejših za izobraževanje in ovirah, s katerimi se soočajo; udeležence in potencialne udeležence pa smo spraševali o njihovih željah in potrebah po izobraževanju, o možnostih izobraževanja v njihovem kraju, o kakovosti obstoječe ponudbe in o njihovih motivih ter ovirah pri izobraževanju.

Rezultati: Izobraževalna ponudba za starejše v občinah z različno blaginjo

Nova Gorica

Občina Nova Gorica je del goriške statistične regije in vključuje 43 naselij. Leta 2009¹⁰ je imela približno 32.100 prebivalcev¹¹. Povprečna starost občanov je bila 43,1 leta in tako višja od povprečne starosti prebivalcev Slovenije (41,4 leta). Med prebivalci te občine je bilo število najstarejših večje od števila najmlajših¹². Občina Nova Gorica se po klasifikaciji Rovana idr. (2009) uvršča med občine visoke blaginje. To skupino sestavlja 15 občin (9,4 % ozemlja Slovenije), ki imajo visoko stopnjo urbanizacije. Po številu prebivalstva je to najmočnejša skupina (36,5 % prebivalcev Slovenije) z visokim življenjskim standardom in najvišjimi vrednostmi ekonomskih kazalcev. Stopnja izobrazbe prebivalstva teh občin, starega 15 let in več, je višja od povprečja v državi (Prebivalstvo 2003)¹³. Stopnja registrirane brezposelnosti in število prejemnikov socialne pomoči je povprečno, vendar pa je stopnja celotne rodnosti najnižja, število razvez najvišje in višja od povprečja je tudi stopnja kaznivih dejanj (Rovan idr. 2009, str. 82).

Največ bogate in raznolike ponudbe izobraževanja za starejše v Občini Nova Gorica ponuja prav mesto Nova Gorica. Samo UTŽO omogoča več kot 50 različnih študijskih krožkov in delavnic (npr. učenje tujih jezikov, glasbena, likovna in literarna dejavnost, računalništvo, fotografija, zdravilne rastline, rekreativne in družabne dejavnosti), ki potekajo na enajstih lokacijah v občini (Društvo univerza za tretje življenjsko obdobje Nova Gorica b. l.). LU starejšim ponuja program »Razgibajmo življenje z učenjem«¹⁴, starejši lahko obiskujejo središče za samostojno učenje, borzo znanja, točke vseživljenjskega učenja in svetovalno središče¹⁵; posebej za starejše so organizirani tečaji digitalne fotografije, hitrega branja, kitare, slikanja, krojenja in šivanja ter klekljanja. LU organizira tudi dejavnosti za starejše osebe v okviru centra za dnevne aktivnosti starejših (brezplačni jezikovni, računalniški in drugi tečaji, delavnice in medgeneracijsko druženje).

Starejši v občini so včlanjeni v mnoga od 69 občinskih društev. Med slednjimi je 11 društev upokojencev, ki organizirajo izobraževalne krožke, delavnice, različna predavanja, pohode, izlete, kulturne in športne dejavnosti. V občini potekajo

¹⁰ Pri dodatnem opisu stanja v občinah uporabljamo podatke iz različnih let, kar otežuje primerjavo. Tako je bil zadnji številčni prikaz stanja v občinah narejen za leto 2009, zadnji popis prebivalstva pa leta 2002, iz katerega so vzeti podatki o stopnji izobrazbe prebivalcev Slovenije.

¹¹ Gostota naseljenosti v tej občini je večja kot v celotni državi (101 prebivalec na km²), naravni prirast pa je bil v tem letu negativen.

¹² Na 100 oseb, starih od 0 do 14 let, je prebivalo 143 oseb, starih 65 let ali več; podatek pove, da se povprečna starost prebivalcev te občine v povprečju dviga hitreje kot v celotni Sloveniji (Slovenske občine v številkah 2011).

¹³ Končano osnovno šolo ali manj je imelo 31,0 % prebivalcev (Slovenija: 33,0 %), srednjo šolo 53,5 % (Slovenija: 54,0 %) ter višjo in visokošolsko izobrazbo 15,5 % (Slovenija: 13,0 %) prebivalcev.

¹⁴ Cilj programa je obnavljanje in pridobivanje temeljnega znanja in spretnosti za večjo samostojnost, dvig samozavesti in za sodelovanje v življenju skupnosti.

¹⁵ V letu 2011 je bilo v svetovalnem središču za izobraževanje odraslih med vsemi svetovanci 9,9 % starejših od 50 let oz. 6,4 % upokojencev (Podatki iz aplikacije ... 2011).

tudi medgeneracijski programi sodelovanja v obliki taborov ali medgeneracijskih vikendov, kjer se mladi in starejši družijo na delavnicah računalništva, tujih jezikov ali drugih ustvarjalnih delavnicah.

V domu upokojencev smo imeli intervju z delovno terapevtko, ki je našela številne pristočasne in izobraževalne dejavnosti (telovadba, domska knjižnica, igranje tombole, pevski zbor, delavnice, izleti, domski ansambel, večeri kina, razstave). V domu je več žensk, toda med udeleženci izobraževanja je razmerje med moškimi in ženskami uravnoteženo. Večina udeležencev (povprečna starost je 70 let) ima osnovnošolsko izobrazbo. Programi so namenjeni prebivalcem doma¹⁶, a so odprti tudi za starejše, ki ne bivajo v njem. V okviru doma imajo tudi dnevni center, kjer potekajo likovne delavnice. Programe v glavnem financira dom za upokojence, nekaj je evropskih sredstev in donacij. Za udeležence so vsi programi brezplačni. Velika prednost, o kateri govori terapevтка, je sodelovanje doma z osnovnimi šolami (otroci so spremljevalci na izletih, prostovoljci v medgeneracijskih družabnih igrah), UTŽO (tečaj italijanskega jezika in zdravstveni kotiček), LU Nova Gorica (zeliščarska delavnica in ohranjanje starih običajev) in društvom Naše vezi¹⁷.

V pogovoru s 74-letno upokojenko z osnovnošolsko izobrazbo, ki živi v vaškem naselju, smo izvedeli, da ni vključena v nobeno izobraževalno, društveno ali skupnostno dejavnost, čeprav pozna dve vaški društvi. Ne ve, kaj se dogaja v Novi Gorici, ve le, da tam upokojenci hodijo na tečaje tujih jezikov. Njo bi sicer zanimala italijanščina, vendar je Nova Gorica predač. Všeč ji je kuhanje in pletenje, toda te delavnice potekajo v drugih vaseh in sama nima nikogar, ki bi jo lahko peljal. Ugotovili smo, da je ponudba za starejše geografsko neenakomerno razporejena – veliko slabša je v ruralnih območjih, boljša pa v mestih in večjih krajih.

Ugotovimo lahko, da ima Občina Nova Gorica, ki jo uvrščamo med občine visoke blaginje, obsežno ponudbo izobraževanja za starejše, ki je zelo pestra zlasti v mestu, medtem ko tega ne moremo trditi za ponudbo v podeželskih naseljih. Prebivalci nekaterih krajev v tej občini navajajo nedostopnost ponudbe ter pomanjkanje spodbud za vključevanje v izobraževanje.

Žiri

Občina Žiri je del gorenjske statistične regije, vključuje 18 naselij in približno 4.900 prebivalcev¹⁸. Povprečna starost prebivalcev je 39,9 leta in je nižja od povprečne starosti prebivalcev Slovenije (41,4 leta). Število starejših prebivalcev je

¹⁶ V dejavnosti doma se vključujejo tudi svojci in terapevтка opozarja, da včasih nastane težava, ko svojci preveč zahtevajo od starejšega v domu in s tem povzročijo nasproten učinek; nikogar se namreč ne sme siliti v dejavnosti.

¹⁷ Glede na relativno bogato ponudbo javnega doma je zanimiva primerjava z veliko skromnejšo ponudbo pristočasnih in izobraževalnih dejavnosti v zasebnem domu za starejše sosednji občini. Delovna terapevтка v tem domu meni, da osnovna naloga njihove ustanove ni izobraževanje oskrbovancev; to spada v nadstandard. Razmišljanje te terapevčke kaže prevladujoči biomedicinski diskurz, osredinjen na nego in pomoč starejšim v domovih (Findsen in Formosa 2011, str. 157).

¹⁸ Na kvadratnem kilometru površine občine je živel povprečno 100 prebivalec; torej je bila gostota naseljenosti tu manjša kot v celotni državi (101 prebivalec na km²). Naravni prirast na 1.000 prebivalcev v občini je bil leta 2009 pozitiven, znašal je 6,1 (v Sloveniji 1,5) (Slovenske občine v številkah 2011).

enako številu najmlajših, kar je značilnost le redkih slovenskih občin¹⁹. Glede na klasifikacijo občin po Rovanu idr. (2009) se Občina Žiri uvršča med občine uravnotežene blaginje, ki jih je v Sloveniji 56 (39,8 % površja Slovenije) z 22,4 % prebivalcev Slovenije. Vrednosti večine ekonomskih kazalcev in kazalcev življenjske ravni so nadpovprečne²⁰. Tudi stopnja izobrazbe je nadpovprečna²¹, a nižja od tiste v prvi skupini. Prebivalci teh občin živijo v povprečju dlje kot drugi prebivalci Slovenije (prav tam, str. 82).

V podeželski Občini Žiri izobraževalne in druge prostočasne dejavnosti za starejše organizirajo društva, ki jih je v občini 15. Starejši občani predstavljajo manjšino v mnogih društvih, prevladujejo pa v društvu upokojencev, ki organizira plačljive tečaje angleščine in nemščine (udeleženske so izključno ženske, stare od 60 do 65 let). S pomočjo evropskih sredstev izvajajo brezplačne tečaje računalništva (spolno mešana udeležba) in tečaje komunikacije za prostovoljce v projektu »Starejši za starejše«²² (prevladujejo ženske). Udeležba starejših na predavanjih, študijskih krožkih in delavnicah v posameznih občinskih društvih je opazno spolno obarvana; tako npr. samo ženske sodelujejo v dejavnostih društva kmečkih žensk, moški pa npr. v gasilskem in čebelarskem društvu. Izobraževalne dejavnosti za odrasle (tudi za starejše) v obliki strokovnih predavanj, literarnih večerov in ustvarjalnih delavnic ponuja Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka (prevladujejo bolj izobraženi). Za starejše v občini delujeta dve skupini za samopomoč (izključno starejše ženske, stare od 70 do 95 let). Vodja projekta »Starejši za starejše« pri društvu upokojencev v Žireh glede obveščenosti starejših o možnostih izobraževanja meni, da starejši poznajo izobraževalne programe društva, saj jih o njih obveščajo po lokalnem radiu, na oglasni deski zadružnega doma in individualno na domu. Intervjuvanka pove, da potreb in interesov starejših po izobraževanju posebej ne ugotavljajo, ne načrtujejo pa niti razširitve izobraževalne ponudbe. Prepričana je, da imajo starejši v lokalni skupnosti dovolj možnosti za izobraževanje, druženje in zadovoljevanje različnih interesov, vzrok nizke udeležbe pa vidi v njihovi nerazgledanosti in lokalni omejenosti.

Z mnenjem, da je ponudbe za starejše dovolj, se ne strinja 69-letna upokojenka s 3-letno poklicno izobrazbo, ki je članica društva upokojencev, v okviru katerega hodi na organizirane izlete in telovadbo. Seznanjena je s ponudbo programov, vendar se jih ne udeležuje, ker ne mara takih predavanj in učenja, kjer bi z znanjem zaostajala za drugimi. Zanimale bi jo delavnice o zeliščih, zdravi prehrani starejših ali izdelava adventnih venčkov, vendar takšnih delavnic ni.

¹⁹ Vrednost indeksa staranja za to občino je bila nižja od vrednosti za celotno Slovenijo, povprečna starost prebivalcev te občine pa se v povprečju dviga počasneje kot v celotni Sloveniji (Slovenske občine v številkah 2011).

²⁰ Za skupino občin uravnotežene blaginje so značilne najvišje stopnje rasti prebivalstva ter najnižje stopnje registrirane brezposelnosti in prejemnikov socialne pomoči.

²¹ To sicer ne drži za Občino Žiri, saj je bila po zadnjem popisu prebivalstva iz leta 2002 v tej občini stopnja dosežene izobrazbe prebivalstva, starega 15 let in več, nekoliko nižja od povprečja v državi (Prebivalstvo 2003). Končano osnovno šolo ali manj je imelo 33,5 % prebivalcev (Slovenija: 33,0%), srednjo šolo 57,0 % (Slovenija: 54,0 %) ter višjo in visokošolsko izobrazbo 9,5 % (Slovenija: 13,0 %) prebivalcev.

²² Projekt »Starejši za starejše« na pobudo Zveze društev upokojencev Slovenije od leta 2011 izvaja 221 društev upokojencev v 161 občinah (Zveza društev ...).

O izobraževanju starejših v občini meni: »Premalo ponudbe je v Žireh, ne moreš izbirati, kar si želiš, imamo samo tečaj računalništva in angleščine. Več ponudbe je v sosednji občini, toda to je predaaleč, se je treba voziti.«

Čeprav gre pri Občini Žiri za občino z uravnoteženo blaginjo, ki ima ugodne pogoje za življenje, ugotavljamo, da je ponudba izobraževanja za starejše sorazmerno skromna, enolična, po mnenju intervjuvancev neusklajena s potrebami starejših, nedostopna in omejena zlasti na (izobraževalno šibke) družbene dejavnosti; organizacije v lokalni skupnosti se tudi ne povezujejo in večinoma ne sodelujejo. Možnosti izobraževanja starejših so tudi tu močno odvisne od javnih prometnih povezav, ki so slabe; ponudba izobraževalnih institucij pa se na to ne odziva ustrezno.

Krško

Občina Krško je del spodnjeposavske statistične regije in ima 158 naselij (največ med slovenskimi občinami). Leta 2009 je imela približno 25.700 prebivalcev²³, povprečna starost le-teh je bila 41,1 leta. Število najstarejših prebivalcev je bilo večje od števila najmlajših²⁴. Po klasifikaciji Rovana idr. (2009) se Občina Krško uvršča med občine zmerne blaginje. Ta skupina zajema 70 občin (pokrivajo 35,9 % ozemlja Slovenije in zajemajo 33,5 % vsega prebivalstva). Značilne so zmerne ekonomske razmere, življenjski standard pa je nekoliko pod povprečjem. Povprečna občina te skupine ima med vsemi skupinami najmlajše prebivalstvo (prav tam, str. 82) in tudi stopnja dosežene izobrazbe prebivalstva, starega 15 let in več, je nekoliko nižja od povprečja v državi²⁵ (Prebivalstvo 2003).

Najbogatejšo ponudbo za izobraževanje starejših v Občini Krško ima UTŽO, ki deluje v okviru LU. Starejši se lahko udeležijo sedmih brezplačnih študijskih krožkov (računalniški, filmski, bralni, likovni krožek, digitalna fotografija, ekološko vrtnarjenje in zdravilna zelišča) in štirih plačljivih tečajev tujih jezikov (cena: 120 EUR). Večina udeležencev je ženskega spola (80–90 %), starih od 50 do 64 let (60 %). Prevladujejo udeleženci, ki imajo dokončano srednjo ali poklicno šolo. Starejši se lahko tudi na LU udeležijo kratkih delavnic (npr. kuhanje, zdrava prehrana, glina), tečajev tujih jezikov (cene od 280 do 375 EUR) in obiščejo središče za samostojno učenje (dostop do interneta) ter svetovalno središče²⁶. LU o svojih programih obvešča na spletni strani, v napovedniku lokalnega časopisa, z letaki na šolah, v knjižnicah in zdravstvenem domu ter s plakati. Brezplačen individualni računalniški

²³ Na kvadratnem kilometru površine občine je živel povprečno 90 prebivalcev; gostota naseljenosti je bila torej tu manjša kot v celotni državi (101 prebivalec na km²). Naravni prirast na 1.000 prebivalcev v občini je bil leta 2009 pozitiven, znašal je 1,8 (v Sloveniji 1,5).

²⁴ Na 100 oseb, starih od 0 do 14 let, je prebivalo 112 oseb, starih 65 let ali več. To pove, da je bila vrednost indeksa staranja za to občino nižja od vrednosti za celotno Slovenijo (ta je znašala 118), pove pa tudi, da se povprečna starost prebivalcev te občine v povprečju dviga počasneje kot v celotni Sloveniji (Slovenske občine v številkah 2011).

²⁵ Tako je imelo končano osnovno šolo ali manj 38,7 % prebivalcev (Slovenija: 33,0 %), srednjo šolo 51,9 % (Slovenija: 54,0 %) ter višjo in visokošolsko izobrazbo 9,4 % (Slovenija: 13,0 %) prebivalcev.

²⁶ LU Krško ima tudi svetovalno središče za izobraževanje odraslih ISIO, ki je namenjeno odraslim v posavski regiji; starejši od 50 let so med vsemi svetovanci, ki so v letu 2011 prišli v središče, predstavljali 25,9 %, upokoјenci pa 20,7 % vseh svetovancev (Podatki iz aplikacije ... 2011).

tečaj za starejše ponuja mestna knjižnica (moški in ženske, povprečna starost je 65 let). Knjižnica za oskrbovance doma starejših občanov organizira brezplačne »Knjižne zmenkarije« (izključno ženske, stare od 70 do 75 let). Knjižnica prireja tudi literarne večere, razstave, različna predavanja in številne ustvarjalne delavnice. Tudi dom starejših občanov ponuja veliko aktivnosti, kot so predavanja o zdravju in prehrani, ogledi filmov, izleti in obiski razstav, skupine za samopomoč. V sodelovanju s šolami, vrtci, šolskim centrom, kulturnimi in drugimi društvi, mladinskim centrom in samostojnimi izvajalci v domu potekajo številne prireditve, delavnice in medgeneracijske dejavnosti.

V Občini Krško delujejo štiri društva upokojencev s podobnim programom dejavnosti (predavanja in delavnice, športne in kulturne dejavnosti, ročna dela, razna srečanja, izleti in letovanja). O vseh aktivnostih so člani obveščeni z natisnjenim programom dela za tekoče leto. Društvo upokojencev Krško je vključeno v program »Starejši za starejše«²⁷, ki se financira iz evropskih sredstev. Nekateri upokojeni strokovnjaki in vodilni kadri so člani Posavskega društva seniorjev menedžerjev in strokovnjakov, ki organizira predavanja, strokovne razprave za javnost, strokovne ekskurzije in posvete o aktualnih vprašanjih, ki zadevajo regijo in njen razvoj. Brezplačne delavnice in predavanja o zdravju organizira Zdravstveni dom Krško. Na centru za socialno delo imajo skupine starih ljudi za samopomoč (udeleženci nad 65 let), Zveza prijateljev mladine Krško pa ima za starejše program »Individualno družabništvo«, pri katerem gre za druženje mladih prostovoljcev (otrok in mladostnikov) s starejšimi od 60 let. V Plesnem klubu Lukec ponujajo plačljivi prilagojeni tečaj »Družabni plesi za upokojence«.

O izobraževalni ponudbi za starejše v občini smo se pogovarjali z organizatoriko programov UTŽO. Čeprav svoje programe oglašujejo v lokalnem časopisu, preko interneta, osebnih pisem in plakatov, ugotavlja, da je še najbolj učinkovito osebno obveščanje (od ust do ust). Najbolj so obiskane delavnice in predavanja, veliko manj pa zahtevnejše izobraževalne oblike in daljši programi. Med udeleženci so pretežno ženske (80 %), redki moški se odločajo za računalniško izobraževanje in digitalno fotografijo. Največ udeležencev je starih od 50 do 64 let, njihova izobrazba je najmanj srednješolska. Približno 85 % programov za starejše je brezplačnih (državna sredstva, občina, udeleženci). Potrebe in interese starejših ugotavljajo s pomočjo evalvacijskih vprašalnikov ob zaključku izobraževanja (sprašujejo zgolj aktivne udeležence), posebnih analiz potreb in želja starejših ne izvajajo. Tudi o razširitvi izobraževalne ponudbe ne razmišljajo, saj je v lokalnem okolju precej različnih ponudnikov programov za starejše.

O sodelovanju z drugimi organizacijami v lokalnem okolju intervjuvanka navaja: »Smo poskušali vzpostaviti sodelovanje s krajevnimi skupnostmi, vendar niso bile zainteresirane, da bi bile naš partner. Tudi pri društvih nismo naleteli na pozitiven odziv. Ker vsak v bistvu išče bolj finančno podporo kot pa programsko.«

Organizatorji izobraževanja starejših se zavedajo pomanjkanja programov, ki bi bolj pritegnili starejše, vendar dejansko ne vedo, kaj ljudi še zanima. Kot

²⁷ Prostovoljce izobražujejo o tem, kako pristopiti k starejšim ljudem na terenu, kako upoštevati anonimnost ljudi, kako izpolnjevati ankete in opravljati razgovore.

razlaga intervjuvanka, te informacije ne pridejo do njih. Po njenem mnenju so glavne ovire, da se starejši ne odločijo za izobraževanje, nizka izobraženost (pogosto jih je sram, strah ...), denar, prevoz (slabe povezave z naselji v javnem prevozu) in osebni razlogi (npr. skoraj vsi imajo vrtove, vinograde in manjše kmetije in že aprila nimajo časa za druge dejavnosti).

Iz intervjuja z udeleženko izobraževanja, 65-letno upokojeno administratorko s poklicno izobrazbo, smo izvedeli, da se je v zadnjem letu udeležila sedmih tečajev v organizaciji LU in mestne knjižnice. Po njenem mnenju je ponudba izobraževanja za starejše v Krškem zelo pestra in ustreza njenim potrebam in interesom. Meni, da je izobraževanje pomembno zaradi nenehnih novosti, posodobitve komunikacij in vključenosti starejših v družbo.

Ceprav gre v primeru Krškega za občino zmerne blaginje, je ponudba izobraževanja za starejše dobra (UTŽO in LU). Naša domneva o tem, da je v občinah z relativno nižjo (zmerno) blaginjo ponudba izobraževanja za starejše skromnejša, v primeru Občine Krško ni potrjena.

Žetale

Občina Žetale je del podravske statistične regije in ima samo 5 naselij. Leta 2009 je imela približno 1.300 prebivalcev²⁸, povprečna starost je bila 41,5 leta. Med prebivalci je bilo število najstarejših večje od števila najmlajših²⁹. Občina Žetale je po klasifikaciji Rovana idr. (2009) uvrščena med občine nizke blaginje. V tej skupini je 52 občin (17,3 % ozemlja in 7,6 % prebivalstva Slovenije). V povprečju ima občina te skupine komaj 2.946 prebivalcev³⁰, je gospodarsko slabo razvita, pretežno ruralna, z nadpovprečnim številom prejemnikov socialne pomoči, visoko stopnjo registrirane brezposelnosti in najnižjo stopnjo izobrazbe prebivalcev³¹. V občinah nizke blaginje je višje tudi število samomorov in splavov, hkrati pa je najmanj razvez in kaznivih dejanj (Rovan idr. 2009, str. 83).

V Občini Žetale, tj. v vaškem naselju, ponudbe formalnega izobraževanja za starejše ni, obstaja le neformalno izobraževanje in priložnostno učenje v posameznih društvih³². V večino lokalnih društev starejši niso včlanjeni. Največ starejših občanov je včlanjenih v društvo upokojencev, ki ne organizira izobraževanja;

²⁸ Na kvadratnem kilometru površine občine je živelo povprečno 35 prebivalcev; gostota naseljenosti je bila torej tu manjša kot v celotni državi (101 prebivalec na km²). Naravni prirast na 1.000 prebivalcev v občini je bil leta 2009 negativen, znašal je -8,2 (v Sloveniji 1,5) (Slovenske občine v številkah 2011).

²⁹ Ta podatek pove, da se povprečna starost prebivalcev te občine v povprečju dviga hitreje kot v celotni Sloveniji (Slovenske občine v številkah 2011).

³⁰ Občine te skupine s stališča velikosti praviloma ne izpolnjujejo zakonodajnih pogojev, potrebnih za ustanovitev občin.

³¹ Po zadnjem popisu prebivalstva iz leta 2002 je bila v tej občini stopnja dosežene izobrazbe prebivalstva, starega 15 let in več, opazno nižja, kot je bilo povprečje v državi (Prebivalstvo 2003). Tako je imelo končano osnovno šolo ali manj 61,6 % prebivalcev (Slovenija: 33,0 %), srednjo šolo 35,0 % (Slovenija: 54,0 %) ter višjo in visokošolsko izobrazbo 3,4 % (Slovenija: 13,0 %) prebivalcev.

³² Za krajanje Občine Žetale je najbližje svetovalno središče za izobraževanje odraslih ISIO na Ptuj, ki je oddaljen približno 25 km oz. pol ure vožnje z avtomobilom. V omenjenem središču na Ptuj, ki je upokojencev med vsemi svetovanci 5,4 % oz. po starosti je starejših od 50 let med vsemi svetovanci 7,8 % (Podatki iz aplikacije ... 2011).

priložnostno učenje poteka le ob ogledih muzejev, slovenskih kmetij in ob obiskih ostalih društev po Sloveniji. V sodelovanju z osnovno šolo organizirajo medgeneracijske dejavnosti. Vodstvo društva je člane seznanilo tudi s programom »Starejši za starejše« (prostovoljska pomoč starejšim na domu), vendar se zaradi geografskih ovir in fizične nemoči nihče ni odločil za sodelovanje. Nekaj starejših je članov moškega in ženskega pevskega zbora in dramske skupine v okviru kulturno-prosvetnega društva. V okviru Strojnega društva Žetalanec organizirajo predavanja (npr. o varni uporabi orodij), začetni tečaj računalništva, telovadbo in strokovne ekskurzije. Med starejšimi udeleženci prevladujejo moški. Društvo podeželskih žena organizira kuharske tečaje, tečaje šivanja in telovadbo, sodeluje v medgeneracijskih dejavnostih, na priložnostnih prireditvah v občini ter organizira različne krožke (ročna dela, izdelovanje vizitk, kuhanje mila) in strokovne ekskurzije. Posameznega tečaja se udeleži le kakšna članica, starejša od 65 let.

Glede ponudbe izobraževanja starejših smo se pogovarjali z magistrico ekonomije, ki izvaja tečaj angleščine v turističnem društvu. Brezplačni tečaj (evropska sredstva in sredstva društva), ki je namenjen vsem odraslim prebivalcem kraja, so letos organizirali prvič, spodbudilo pa jih je evropsko leto medgeneracijskega sodelovanja in aktivnega staranja. Vodja tečaja meni, da v primeru plačljivosti programa udeležencev ne bi bilo. Največ udeležencev je žensk, pri čemer je le ena starejša od 65 let. Vodja tečaja takole pojasnjuje upad števila udeležencev: »Vsi se niso našli v tem, so poskusili, vendar niso mogli slediti. Se mi zdi, da se v bistvu niso zavedali, da se morajo učiti tudi doma. Problem so tudi daljši dnevi spomladi in poleti, ko si udeleženci ne morejo privoščiti, da bi prej končali delo na njivah, v vinogradih in odšli na tečaj.«

Po mnenju izvajalke izobraževanja se starejši za izobraževanje ne odločijo zaradi pomanjkanja časa ter volje, predvsem pa zaradi strahu pred samim izobraževanjem; že ko samo slišijo, da gre za tečaj, to marsikoga odžene, ker ne verjamejo, da se lahko še kaj naučijo. Ljudje v teh krajih so navajeni fizično delati, ne prepoznajo pa v sebi potrebe po čem drugem. Ponudbo izobraževanja in druženja za starejše v občini ocenjuje kot skromno. Morda bi starejše lahko motivirali s tem, da bi oni učili druge, delili svoje znanje in izkušnje. Starejšim bi bilo treba omogočiti tudi prevoz, tako da bi jih pobirali po domovih in jih po koncu dejavnosti vozili domov.

V primeru Žetal gre za občino nizke blaginje, ki je hkrati majhna ruralna občina. Ponudba izobraževanja za starejše je skromna in vezana na dejavnost društev.

Sklepne ugotovitve

Ponudniki izobraževanja odraslih, ki izvajajo tudi izobraževanje za starejše, so v Sloveniji številni in mnogi od njih poleg eksplicitno izobraževalnih programov za starejše organizirajo tudi družabne dejavnosti (npr. izlete, plesne vaje, ustvarjalne delavnice, športne dejavnosti, različne krožke, medgeneracijske dejavnosti itd.). Ugotavljamo, da v Sloveniji nimamo sistematično zbranih podatkov o ponudbi in udeležencih izobraževanja za starejše po občinah. Največ podatkov je dostopnih na UTŽO, na LU pa so podatki o programih in udeležbi starejših pomanjkljivejši.

Prav tako se ne zbira podatkov o tem, koliko starejših ljudi iz posameznih občin je vključenih v formalno izobraževanje³³. Ob pregledu stanja na terenu se je izkazalo, da društva večinoma ne zbirajo podatkov o izobraževanju, poleg tega pa izobraževanja največkrat niti nimajo za pomembno sestavino svojih dejavnosti.

Starejši se najbolj vključujejo v izobraževanje, ki poteka blizu njihovega doma, v skupnosti, kjer živijo. Tudi naša raziskava je pokazala, da je oddaljenost od kraja izobraževanja najpogostejše navedena ovira pri vključevanju v izobraževanje; za to oviro se lahko skrivajo drugi razlogi, kot npr. strah pred neuspehom, starost ipd. Vendar pa je verjetnost, da se bodo starejši vključili v neko obliko skupnostnih dejavnosti, večja, če so le-te dostopne, blizu in prilagojene njihovim potrebam. Raziskave kažejo, da v mnogih evropskih državah udeležba v skupnostnih organizacijah s starostjo upada³⁴ (Peeters idr. 2005, str. 205), so pa tudi izjeme, kot npr. Švedska ali Velika Britanija (Andersson 2005, str. 224; Walker in Walker 2005, str. 237), kjer so odstotki visoki zlasti zaradi članstva v društvih upokojencev ter različnih društvih, povezanih z zdravjem in oskrbo. Tudi v Sloveniji so upokojenci dobro organizirani; na državni ravni že več kot 70 let deluje krovna organizacija Zveze društev upokojencev Slovenije, v katero so vključena 504 lokalna društva z 233.868 člani (Zveza društev upokojencev Slovenije b. l.).

Naše domneve, da imajo občine visoke blaginje (gospodarsko in družbeno visoko razvite občine in občine uravnotežene blaginje) bogatejšo in pestrejšo ponudbo izobraževanja za starejše kot občine zmerne in nizke blaginje, na osnovi terenskega dela in intervjujev ne moremo potrditi. Ponudba izobraževanja starejših je bolj odvisna od stopnje urbanizacije ter od posameznih dejavnikov (npr. velikost kraja, obstoj UTŽO, LU oz. doma starejših občanov v kraju, število prostovoljskih organizacij v skupnosti ipd.).³⁵ V urbanih naseljih je ponudba izobraževanja za starejše pestra, vendar hkrati ugotavljamo, da predvsem v bolj organiziranih in dolgotrajnejših oblikah izobraževanja (kot npr. na LU ali UTŽO) med udeleženci prevladujejo ženske (80–90 %) in starejši z višjo izobrazbo (najmanj srednješolsko in več), stari od 50 do 65 let. Druge skupine starejših se tudi v mestnem okolju pogosto ne vključujejo v organizirano učenje in izobraževanje oz. v druge oblike dejavnosti, saj bi za to potrebovali posebne spodbude in svojim potrebam prilagojene možnosti. Po drugi strani pa v ruralnih občinah, kjer ni ponudnikov formalnega in neformalnega izobraževanja odraslih, deluje veliko število društev, ki so interesno naravnana in nekatera tudi medgeneracijska. Društva so pogosto prostor, kjer poteka priložnostno učenje, in raziskave kažejo (Findsen in Formosa 2011; McGivney 1999), da to lahko pomembno vpliva zlasti na blaginjo tistih starejših, ki se v bolj formalizirano izobraževanje ne vključujejo. Društva s svojimi dejavnostmi pritegnejo

³³ Tako npr. ne vemo, koliko starejših ljudi je vključenih v dodiplomske in podiplomske visokošolske programe, saj ima Statistični urad RS kot zadnjo kategorijo v prikazu študentov po starosti navedeno kategorijo »40+« (v njej je 4,6 % vseh študentov v terciarnem izobraževanju).

³⁴ Za Nizozemsko podatki kažejo, da se udeležba bistveno zmanjša po 75. letu starosti, ko mnogi starejši ostanejo člani društev zgolj »na papirju« (Peeters idr. 2005, str. 205–206).

³⁵ V raziskavi smo kot enote uporabili občine, kar se izkaže za morda preveč agregirano raven raziskovanja, saj so znotraj ene občine zelo velike razlike med naselji (urbanimi in ruralnimi) tako glede ustreznosti infrastrukture, prometnih povezav, števila skupnostnih organizacij itd. kot ne nazadnje tudi glede možnosti izobraževanja (v izobraževalnih institucijah in drugih organizacijah).

manj izobražene starejše ljudi, ki se v preteklosti niso veliko izobraževali, imajo morda slabe izkušnje z izobraževanjem, so pa pogosto socialno in ekonomsko bolj ogroženi. Pogosto je izobraževanje v teh skupnostnih organizacijah bolj akcijsko, situacijsko (Wenger 2009), neformalno in priložnostno (Lave 2009) in poteka ob druženju, pogovorih in vzajemnem reševanju težav. Ugotovili smo, da je zlasti v ruralnih občinah opazna spolna segregacija glede članstva in udeležbe starejših v izobraževalnih dejavnostih posameznih društev.

V vseh izbranih občinah je največja težava starejših geografska nedostopnost do izobraževanja, čeprav so razdalje v Sloveniji pravzaprav majhne; to oviro starejši navajajo prav v vseh občinah, ne glede na raven blaginje le-te. Nekateri raziskovalci že dlje opozarjajo na precejšno socialno marginalizacijo podeželskega in še zlasti starejšega kmečkega prebivalstva (Trbanc 1996, 2003); ruralna območja izgubljajo pomembne družbene institucije (kulturne domove, šole, knjižnice itd.), slabšajo pa se tudi avtobusne in železniške povezave. V ruralnih območjih je torej velika težava prav dostop do izobraževanja, predvsem za starejše brez vozniškega dovoljenja ali brez avtomobila; ponudniki pogosto spregledajo, kako pomembno je – zlasti za socialno bolj ogrožene starejše, ki včasih nimajo denarja niti za javni prevoz – zagotoviti izvajanje izobraževanja blizu doma. To bi lahko reševali z organizacijo prevoza za starejše (kar tudi predlaga ena od izvajalk izobraževanja) ter z razvojem oblik neformalnega izobraževanja za starejše tudi v manjših krajih (npr. študijski krožki, točke vseživljenjskega učenja, potujoče knjižnice, obiski in učenje na domu ipd.). Zagotovitev ponudbe izobraževanja za starejše pa ni dovolj za njihovo udeležbo v izobraževanju; geografsko dostopnejša ponudba je prvi predpogoj za izboljšanje udeležbe, temu pa naj bi sledili tudi drugi ukrepi za spodbujanje udeležbe starejših v izobraževanju, npr. vsebinsko in organizacijsko raznolika ponudba, omrežje različnih ponudnikov, dostopna ponudba, pa tudi informacijska in svetovalna dejavnost, dobro usposobljeno osebje in brezplačnost.

Ugotovili smo, da ponudniki izobraževanja starejših oz. skupnostne organizacije v Sloveniji med seboj praviloma ne sodelujejo, kar vpliva na neuravnoteženost in neusklajenost same ponudbe. Ravno mreženje in vzpostavljanje partnerstva med različnimi institucijami na ravni skupnosti raziskovalci (Findsen 2005; McGivney 1999) izpostavljajo kot ključno pri zagotavljanju blaginje v skupnosti. Tako Golding (2011, str. 118) ugotavlja, da se tudi zdravstvene in druge organizacije v skupnosti premalo zavedajo, da sodelovanje, ki poteka ob skupnostnem učenju, vpliva na blaginjo v skupnosti. Findeisen (2009, str. 19) za slovenski prostor trdi, da še nismo uvideli, da je izobraževanje potrebno vsem starejšim, in sicer glede na njihove različne potrebe (od izobraževanja za zaposlitev, upokojitev, tretje in četrto življenjsko obdobje), »da potrebujemo boljše sodelovanje med nevladnimi in javnimi organizacijami« ter »da minimalna javna sredstva za izobraževanje starejših ne omogočajo, da bi se bolj posvetili razvoju in mreženju vsebinsko sorodnih organizacij, čeprav bi bilo to vredno in potrebno«. Tudi v naši raziskavi ponudniki navajajo predvsem finančne in prostorske težave pri organizaciji izobraževanja starejših, saj mora večina plačevati najemnino za prostore in kljub iskanju različnih finančnih virov (iz evropskih, državnih in občinskih razpisov in donacij) vedno ne uspejo zagotoviti brezplačnega izobraževanja za starejše.

Intervjuvani ponudniki izobraževalnih dejavnosti za starejše so povedali, da potreb in interesov starejših po izobraževanju v lokalnem okolju posebej ne ugotavljajo, temveč pripravljajo programe glede na lastna predvidevanja; če potrebe že ugotavljajo, pa o željah povprašajo udeležence svojih izobraževalnih programov, torej že aktivne starejše. Kot povedo intervjuvani starejši, je zato ponudba marsikje neustrezna, ne odziva se na raznolike potrebe starejših in je pogosto stereotipna ter izključujoča. Ugotavljamo, da so ponudniki dokaj samozadovoljni in večinoma ne načrtujejo razširitve ponudbe. V naši raziskavi v nobeni od opazovanih občin nismo zasledili poglobljenega razmisleka organizatorjev izobraževanja o tem, kako pritegniti tiste starejše, ki se izobraževalnih dejavnosti ne udeležujejo (starejši z nizko stopnjo izobrazbe, moški, ki jih ponujeni programi ne pritegnejo, socialno in ekonomsko prikrajšani starejši, tisti, ki so preveč oddaljeni od izobraževalnih prostorov in imajo težave s prevozom itd.). Večina izobraževanja za starejše v izbranih občinah ni namenjena ozaveščanju o stereotipnih predstavah o starejših in starosti ter ozaveščanju o neenakosti pri dostopu do izobraževalne ponudbe glede na spol, starost, stopnjo izobrazbe, etničnost in druge lastnosti.³⁶ Programi v povprečju niso pripravljani v skladu z načeli kritične izobraževalne gerontologije, katere cilj je z izobraževanjem zagotoviti boljši nadzor starejših nad lastnim znanjem in razmišljanjem (Formosa 2011, str. 319). Opozoriti pa je treba tudi na učne potrebe starejših, ki so odvisni od pomoči drugih, živijo v domovih za starejše ali so v stalni oskrbi doma, oz. vseh tistih, ki se ne morejo udeleževati organiziranega izobraževanja v skupnosti. Danes mnogi avtorji opozarjajo, da je treba tudi za to skupino starejših spodbujati možnosti izobraževanja, vključno z ustreznim usposabljanjem tistih, ki bodo izobraževanje izvajali (Findsen in Formosa 2011; Slowey 2009; Withnall 2010).

Kot ugotavljajo mnogi kritični avtorji, bi bilo treba spremeniti pogled na vlogo izobraževanja starejših v skupnosti; namesto da se le-to pojmuje kot strošek, bi v izobraževalnih politikah moralo biti razumljeno kot možnost za vplivanje na blaginjo članov skupnosti. Pozitivni učinki izobraževanja starejših so največji tam, kjer je prisotna visoka raven neenakosti v skupnosti. Bamber (2012, str. 99) navaja, da so cilji krepitve skupnosti s pomočjo izobraževanja pridobivanje moči posameznikov in skupin, udeležba pri odločanju; vključevanje vseh ljudi, tudi tistih z omejenimi možnostmi, ter partnerstvo med ponudniki, da bi učinkovito prispevali k skupnostnemu učenju.

Strokovnjaki ugotavljajo, da bo treba, če želimo vplivati na kakovost življenja in blaginjo vsega prebivalstva v družbi, sprejeti jasne in premišljene izobraževalne, socialne, zdravstvene, upokojitvene in okoljske politike tako na nadnacionalni kot na nacionalni in lokalni ravni. V Sloveniji bo treba razvijati vsebinsko bolj raznolike in dostopne možnosti izobraževanja starejših, ki bodo ustrezale različnim potrebam populacije starejših in njenim različnim ciljem, obenem pa bodo tudi v

³⁶ Glede izobraževanja za dajanje moči starejšim lahko ugotovimo, da v LU Nova Gorica poteka izobraževalni program »Razgibajmo življenje z učenjem«, ki bi ga lahko umestili v to kategorijo, saj je namenjen tudi povečevanju samostojnosti, dvigu samozavesti in spodbujanju sodelovanja v življenju skupnosti. Ni pa razvidno, ali gre tudi za spodbujanje kritičnosti do položaja in možnosti starejših v družbi.

skladu s potrebami določenih skupnosti. Tega bi se bilo treba lotiti s pripravljanjem ustreznih lokalnih in nacionalnih izobraževalnih politik in s prevzemom odgovornosti lokalnih uprav za zagotavljanje možnosti izobraževanja ter prostočasnih dejavnosti. Pomembno je tudi spodbujanje izobraževalcev ter različnih prostovoljcev, da s svojimi kritičnimi praksami ustvarjajo skupnosti, ki bodo učni prostori za raznolike skupine odraslih. Tako izobraževanje starejših bi lahko bilo vpliven dejavnik vzpostavljanja blaginje posameznikov, skupnosti in države.

Literatura in viri

- Bamber, J. (2012). Developing Competence in Collierial Spaces. Exploring Critical Theory and Community Education. V: M. Murphy in T. Fleming (ur.). *Habermas, Critical Theory and Education*. Oxon, New York: Routledge, str. 97–110.
- Brenk, E. (2012). *Pregled ponudbe izobraževanja odraslih v Sloveniji 2011/2012*. Ljubljana: Andragoški center R Slovenije.
- Bond, J. in Corner, L. (2006). The Future of Well-Being: Quality of Life of Older People in the Twenty-first Century. V: J. A. Vincent, C. R. Phillipson in M. Downs (ur.). *The Futures of Old Age*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage, str. 154–160.
- Boudiny, K. in Mortelmans, D. (2011). A critical perspective: Towards a broader understanding of active ageing'. *Electronic Journal of Applied Psychology*, 7, št. 1, str. 8–14.
- Castles, F. G. (2004). *The Future of the Welfare State: Crisis Myths and Crisis Realities*. Oxford: Oxford University Press.
- Creswell, J. W. in Plano Clark, V. L. (2011). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. Thousand Oaks: Sage.
- Društvo UNITRI, Univerza za tretje življenjsko obdobje Nova Gorica (b. l.). Dostopno na: <http://www.unitring.si/> (pridobljeno 15. 8. 2012)
- Field, J. (2009). *Well-being and Happiness*. IFLL Thematic Paper 4. Leicester: NIACE. Dostopno na: <http://www.niace.org.uk/lifelonglearninginquiry/docs/IFLL-wellbeing.pdf> (pridobljeno 20. 8. 2012).
- Findeisen, D. (2009). Izobraževanje starejših odraslih in pomen njihovega izobraževanja za njih same ter družbo. *Andragoška spoznanja*, 15, št. 3, str. 12–21.
- Findsen, B. (2005). *Learning Later*. Malabar: Krieger Publishing Company.
- Findsen, B. in Formosa, M. (2011). *Lifelong Learning in Later Life. A Handbook on Older Adult Learning*. Rotterdam, Boston, Taipei: Sense Publishers.
- Formosa, M. (2005). Feminism and Critical Educational Gerontology: An Agenda for good Practice. *Ageing International*, 30, št. 4, str. 396–411.
- Formosa, M. (2007). A Bourdieusian Interpretation of the University of the Third Age in Malta. *Journal of Maltese Education Research*, 4, št. 2, str. 1–16.
- Formosa, M. (2011). Critical educational gerontology: a third statement of first principles. *International Journal of Education and ageing*, 2, št. 1, str. 317–332.
- Formosa, M. (2012). Lifelong education for older adults in Malta: Current trends and future visions. *International Review of Education*, 58, št. 2, str. 271–292.

- Golding, B. G. (2011). Social, Local and Situated: Recent Findings about the Affectiveness of Older Men's Informal Learning in Community Contexts. *Adult Education Quarterly*, 6, št. 2, str. 103–120.
- Golding, B., Kimberly, H., Foley, A. in Brown, M. (2008). Houses and sheds in Australia: an exploration of the genesis and growth of neighbourhood houses and men's sheds in community settings. *Australian Journal of Adult Learning*, 48, 2, str. 237–261.
- Hlebec, V. (ur.). (2009). *Starejši ljudje v družbi sprememb*. Maribor: Aristej.
- Jelenc Krašovec, S. in Kump, S. (2009). Adult learning activities, social networks and different neighbourhoods. *European Societies*, 11, št. 2, str. 257–282.
- Krajnc, A. (2009). Vpliv izobraževanja starejših na motivacijo za izobraževanje ostalih generacij. *Andragoška spoznanja*, 15, št. 3, str. 31–39.
- Lave, J. (2009). The practice of learning. V: K. Illeris (ur.). *Contemporary Theories of Learning*. London, New York: Routledge, str. 200–208.
- McGivney, V. (1999). *Informal learning in the community. A trigger for change and development*. Leicester: NIACE.
- Newman, S. in Hatton-Yeo, A. (2008). Intergenerational Learning and the Contributions of Older People. *Ageing Horizons*, št. 8, str. 31–39.
- Peeters, A., Bouwman, B. in Knipscheer, K. (2005). The Netherlands: quality of life in old age II. V: A. Walker (ur.). *Growing Older in Europe*. New York: Open University Press, str. 201–218.
- Podatki iz aplikacije za spremljanje delovanja svetovalnih središč*. (2011). Ljubljana: Andragoški center R Slovenije.
- Polverini, F. in Lamura, G. (2005). Italy: quality of life in old age II. V: A. Walker (ur.). *Growing Older in Europe*. New York: Open University Press, str. 179–200.
- Prebivalstvo*. (2003). Popis 2002, Statistične informacije, št. 93. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno na: <http://www.stat.si/popis2002/gradivo/informacija-96.pdf> (pridobljeno 26. 9. 2012)
- Room, G. (2002). Education and Welfare: Recalibrating the European Debate. *Policy Studies*, 23, št. 1, str. 37–50.
- Rovan, J., Malešič, K. in Bregar, L. (2009). Blaginja občin v Sloveniji (Well-being of the municipalities in Slovenia). *Geodetski vestnik*, št. 53, str. 70–91.
- Sagadin, J. (2004). Tipi in vloga študij primerov v pedagoškem raziskovanju. *Sodobna pedagogika*, 55, št. 4, str. 88–100.
- Slovenske občine v številkah*. (2011). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno na: <http://www.stat.si/obcineVStevilkah/Default.aspx?leto=2011> (pridobljeno 10. 8. 2012).
- Slowey, M. (2008). Age is just a Number? Rethinking Learning over the Lifecourse. *Ageing Horizons*, št. 8, str. 22–30.
- Šantej, A. (2009). Razvoj in poslanstvo slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje. *Andragoška spoznanja*, 15, št. 3, str. 22–30.
- Trbanc, M., Boškić, R. in Kobal Tomc, B. (2003). *Socialna in ekonomska vključenost ranljivih skupin v Sloveniji – možni ukrepi za dvig zaposljivosti najbolj ranljivih kategorij težje zaposljivih in neaktivnih oseb. Raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Walker, A. (ur.). (2005). *Growing Older in Europe*. New York: Open University Press.

- Walker, A. in Walker, C. (2005). The UK: quality of life in old age II. V: A. Walker (ur.). *Growing Older in Europe*. New York: Open University Press, str. 233–247.
- Wenger, E. (2009). A social theory of learning. V: K. Illeris (ur.). *Contemporary Theories of Learning*. London, New York: Routledge, str. 209–218.
- Withnall, A. (2010). *Improving Learning in Later Life*. London, New York: Routledge.
- Univerza za tretje življenjsko obdobje. (b. l.). Dostopno na: <http://www.univerzazatrejeobdruštvo.si> (pridobljeno 15. 8. 2012).
- Zveza društev upokojencev Slovenije. (b. l.). Dostopno na: <http://www.zdus-zveza.si> (pridobljeno 20. 8. 2012).

Sonja KUMP, Ph.D. (University of Ljubljana, Slovenia)

Sabina JELENC KRAŠOVEC, Ph.D. (University of Ljubljana, Slovenia)

OLDER ADULT EDUCATION AND THE WELL-BEING OF LOCAL COMMUNITIES

Abstract: The paper deals with the influence of community well-being on the offer of older adults' education. We've analyzed the offer of education for older adults in local communities, selected regarding the level of their well-being, with the case studies research. We've found out that in Slovenia there is no systematic data collection on educational offer for older adults and on older participants in education in municipalities. Analyses in selected communities show that municipalities with high level of well-being don't have richer and more variable offer for older adults than municipalities with moderate and low level of well-being; the extend of the offer of education for older adults is more connected with the fact whether it is an urban or a rural local community. One of the main obstacles of older adults regarding access to education is geographical distance or seclusion. Research show that educational institutions and community organizations, offering education and learning for older adults in Slovenia, generally don't collaborate; at the same time organizers of education don't devote enough attention to the possibilities how to attract older people, who don't participate in educational activities.

Keywords: offer of education, older adults, well-being, communities, rural, urban

Original scientific paper